

פרק רביעי

דיון, ממצאים ומסקנות – כללי

היום שבו מונתה ועדת חקירה ממלכתית לבדיקת הסיוע לניצולי שואה הוא יום עצוב למדינת ישראל. המדינה קמה בצל השואה, אשר עליה נאמר במגילת העצמאות:

השואה שנתחוללה על עם ישראל בזמן האחרון, בה הוכרעו לטבח מיליונים יהודים באירופה, הוכיחה מחדש בעליל את ההכרח בפתרון בעיית העם היהודי מחוסר המולדת והעצמאות על ידי חידוש המדינה היהודית בארץ ישראל...

ברם, בדרכן לבניית הארץ, לפיתוחה ולהגנה עליה בחברה שבה שלטה תפיסה קולקטיביסטית, קיפחו ממשלות ישראל לדורותיהן את זכות הניצולים לפיצויים אישיים בגין נזקי-גוף שגרמו להם רדיפות הנאצים. עמד על כך בית-המשפט העליון בבג"ץ הירשזון:¹

אכן, הפגיעה בחברי הקבוצה המקופחת בולטת שבעתיים כשהמדובר בשרידי השואה, אודים מוצלים מאש, המצויים ברובם הגדול בגיל מתקדם ואשר במרוצת השנים מספרם, למרבה הצער, כלה והולך, ואשר מקבלים את הפגיעה בזכויותיהם... במעורבות רגשית קשה.

קיפוח זה נמשך גם כאשר ציבור זה הלך והזדקן ובתוך כך החלשים מקרבו נותרים ללא תמיכה ומוצאים עצמם ערירים, חולים ועניים. על ייחודו של ציבור זה אמר בית-המשפט העליון את הדברים הבאים:²

1 בג"ץ 5263/94 הירש[נ]זון נ' שר האוצר, פ"ד מט(5) 837, 845 (1996).
2 בג"ץ הירשזון, עמ' 845.

להבדיל מקבוצות הנכים והנפגעים לפי החוקים האחרים, שהתשלומים שהם מקבלים משקפים מדיניות חברתית וסוציאלית per se, שהחוקים המתייחסים אליהם לא שללו מהם כל זכות, מדובר, במקרה של ה"קבוצה המקופחת", במי שעקב חקיקת החוק נשללה מהם זכותם לעשות שימוש באלטרנטיבה מועילה יותר מבחינתם על-ידי הגשת תביעות לממשלת גרמניה.

בראשית הקמתה קלטה המדינה כ-500,000 ניצולי שואה, ובשנות השישים הם היו כרבע מן האוכלוסייה היהודית של המדינה. אליהם התווספו במשך השנים מאות אלפים מארצות מזרח אירופה וצפון אפריקה, והם בנו את הארץ ונבנו בה. היסטוריונים של השואה שהעידו בפנינו הפצירו בנו שלא לתייג את כלל הניצולים כמסכנים הזקוקים לסעד. הם הסבירו כי תיוג כזה אינו משקף את המציאות, ואף פוגע בדימוים של הניצולים בעיני עצמם ובעיני אחרים, במיוחד אלו הצעירים. דרך הסתכלות זו אף מחזירה את החברה הישראלית אל ראשית ימיה של המדינה, שאז נתפסו הניצולים כמי שהלכו כ"צאן לטבח", בעוד שהגבורה יוחסה רק לאנשי המחטרות ולפרטיזנים. אך כידוע, יחס זה אל ניצולי השואה השתנה עמוקות מאז שנות השבעים של המאה שחלפה. כיום, הניצולים נתפסים כחלק מרכזי של החברה בישראל והם זוכים להערכה וכבוד רב, להם ולדרך שבה הקימו את חייהם מחדש והשתתפו בבניין המדינה ובהגנה עליה. ובלשונה של אחת העדות המומחיות:³

יש הרבה מאד גאווה בחיים שאחרי [השואה], במה שהשיגו כל אחד בדרכו בחיים כשהקימו בארץ.

ואילו עדה מומחית אחרת, פרופ' חנה יבלונקה, הסבירה:⁴

אין כמעט תקדים לגל הגירה שממש בסמוך להגעתו לארץ היעד החדשה שלו, למולדת החדשה שלו, הוא מרגיש שהוא בעל הבית והוא מרגיש שיש בכוחו לעצב מלמטה מבפנים ולרוחב... רוב

3 פרוטוקול עדותה של הגב' איה בן נפתלי, מנכ"לית "משואה" – מכון ללימודי השואה (10.2.08), עמ' 3.

4 פרוטוקול עדותה של פרופ' חנה יבלונקה (5.3.08), עמ' 5-6, 20.

הניצולים היו גברים צעירים... מחצית מהכוח הלוחם בצה"ל במלחמת העצמאות היו ניצולי השואה... [והם היו] כמעט כמחצית הנופלים במלחמת העצמאות.

...

אני חושבת שגם יעשה צדק גדול יותר למי שבאמת זקוק מהציבור הזה... וגם יעשה צדק גדול יותר עם אלה [ה]רוצים אחרי ששים שנה במדינה הזאת לקבל סוף סוף את האמירה הציבורית שהם לא מסכנים, הם לא נעבעכים.

דברים דומים השמיעה עדה מומחית נוספת, פרופ' דינה פורת:⁵

לפי דעתי עשו עוול היסטורי משום שהעמידו את הניצולים כאיזה ציבור של נעבעכים שהגיע ולא יכול היה להושיע לנפשו, ורק אם ישלמו לו ויתנו לו הוא יתאושש... ציבור הניצולים זה סיפור התאוששות מדהים... רובם המכריע תפקדו, הקימו משפחות, הם אנשים שהתערו, אנשים שנתנו. זה לא ציבור נעבעכים.

העיתונאי והחוקר ראול טייטלבוים, אשר השלים לאחרונה מחקר מקיף אודות הפיצויים האישיים לניצולים, הציג תמונה מאוזנת יותר. הוא הדגיש את תרומתם של ניצולי השואה למדינה, אך הצביע גם על עשרות אלפי ניצולים – להערכתו, כ-70,000 עד 80,000 איש – שנותרו מאחור;⁶ ועל כך ששני שלישים מאלה ששרדו את השואה נפטרו בטרם זכו לקבל פיצוי כלשהו, כשתביעותיהם מתבררות בהליכים הנמשכים שנים ארוכות.⁷ העד הדגיש כי התמשכות ההליכים הותירה את הניצולים בעוניים: חלקם נפטרו ואף את אלה שנותרו בחיים לא ניתן, בשל אילוצים תקציביים, לפצות בגין העבר.⁸

5 פרוטוקול עדותה של פרופ' דינה פורת (5.3.08), עמ' 12.

6 פרוטוקול עדותו של מר ראול טייטלבוים (6.2.08), עמ' 5, 10.

7 שם, עמ' 2.

8 שם, עמ' 5.

ואמנם, המעט שיכולה המדינה לעשות כיום הוא לקיים את חובתה כלפי הניצולים מכאן ואילך. נוסף, כי על-פי עדותו של פרופ' עמנואל טרכטנברג, ראש המועצה הלאומית לכלכלה במשרד ראש הממשלה, מרבית הקשישים העניים ביותר במדינת ישראל הם ניצולי שואה ופליטיה, ובהם אלה שנמלטו מארצות הכיבוש הנאצי אל מדינות במזרח אירופה, בעיקר לברית המועצות.⁹ כך, מתוך הישראלים העניים, 87% מבני 80 ומעלה, 56% מבני הגילאים 75-80, ו-55% מבני הגילאים 70-75 – הם ניצולי שואה כאמור.¹⁰ מצב עניינים זה איננו ראוי ולדעתנו יש בכך כדי להדגיש אך ביתר שאת כי תמיכה בקבוצת אזרחים ישראלים זו ההולכת ומזדקנת, הולכת ומתמעטת מיום ליום, אינה עניין של חסד וחמלה אלא חובה מוסרית.

על רקע זה נבחן את טענותיהם של הניצולים.

9 פרוטוקול עדותו של פרופ' עמנואל טרכטנברג, ראש המועצה הלאומית לכלכלה במשרד ראש-הממשלה (10.2.08), עמ' 3, 11.

10 פרוטוקול טרכטנברג, שם, עמ' 11. ראו גם מצגת, "המעגל השני של ניצולי שואה: צדק חברתי – צדק הסטורי" (<http://www.pmo.gov.il/PMO/PM+Office/eco/zikna.htm>).